

Хорошун О. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Кулікова Д. Ю.,
студентка IV курсу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЇЙ

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CORRUPTION-RELATED CRIMES EUROPEAN UNION AND ITS PREVENTION

У статті досліджено особливості корупційної злочинності та її сутнісні ознаки, які набувають особливого змістовного наповнення. З'ясовано основні фактори, що сприяють поширенню корупційних проявів. Здійснено аналіз кримінологічної характеристики корупційної злочинності в Європейському Союзі та способів запобігання їй. Досліджено, що однією з головних складових частин формування та реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав, передусім їхніх правоохоронних органів, на регіональному та міжнародному рівнях, участь у заходах щодо боротьби із цим негативним явищем.

Ключові слова: корупція, злочинність, корупційна злочинність, причини та умови злочинності, боротьба з корупцією.

В статье исследованы особенности коррупционной преступности и ее существенных признаков, которые приобретают особое содержательное наполнение. Выявлены основные факторы, способствующие распространению коррупционных проявлений. Осуществлен анализ криминологической характеристики коррупционной преступности в Европейском Союзе и способы ее предотвращения. Доказано, что одной из главных составляющих формирования и реализации эффективной системы борьбы с коррупцией является четкое взаимодействие государств, в первую очередь их правоохранительных органов, на региональном и международном уровнях, участие в мероприятиях по борьбе с этим негативным явлением.

Ключевые слова: коррупция, преступность, коррупционная преступность, причины и условия преступности, борьба с коррупцией.

In the article the features of a corruption crime and its essential attributes that are particularly meaningful content. Found out the main factors contributing to the spread of corruption. The analysis of criminological characteristics of a corruption crime in the European Union and its prevention. It revealed that one of the main components of the formation and implementation of an effective system of fighting corruption is a clear interaction between countries, primarily to law enforcement agencies at the regional and international levels, participating in activities to combat this negative phenomenon.

Key words: corruption, crime, corruption crime, causes and conditions of crime, fight against corruption.

В умовах перехідного періоду розвитку суспільства та держави корупція стає одним із факторів, що загрожують національній безпеці та конституційному ладу будь-якої держави. Корупція набула світового розмаху й стала суттєвою перепоною розвитку міжнародних економічних зв'язків. Корупція спричиняє руйнівний вплив на усі сфери життя українського суспільства, є серйозною перепоною для реформ в економіці, гальмує становлення ринкових інститутів, перешкоджає надходженню інвестицій та становить загрозу національній безпеці України. Корупція має загальнонаціональний системний характер і справляє визначальний вплив на українську політику, економіку та інші сфери суспільного життя.

На сучасному етапі суспільного розвитку, в умовах реформування економічної та політичної системи України, модернізації усіх сфер сучасного життя питання корупції, її виявлення та запобігання їй набувають особливого значення. Формування в Україні демократичної, правової, соціальної держави можливе лише за умов наявності базових сфер соціальної життєдіяльності. Тому в літературі останнім часом все більше уваги приділяється розробленню конструктив-

них і реальних пропозицій і програм щодо запобігання корупційній злочинності. Особливу увагу при цьому привертає досвід організації боротьби з корупцією в Європейському Союзі. Вищенаведене свідчить про актуальність дослідження кримінологічної характеристики корупційної злочинності в Європейському Союзі та запобігання їй. Таке запозичення, безумовно, позитивно вплине на процес побудови антикорупційної програми в Україні.

Проблеми корупційної злочинності у своїх працях вивчали такі науковці, як О. Дудоров, О. Кальман, О. Литвак, В. Лукомський, М. Мельник, А. Мудров, Є. Невмержицький та інші. Однак, незважаючи на вагомий внесок цих науковців у зазначену проблематику, дослідження питань кримінологічної характеристики корупційної злочинності в Європейському Союзі, її природи виникнення залишається відкритим для дискусій, що й зумовлює актуальність дослідження в цьому напрямі з метою розроблення пропозицій запобігання їй.

Актуальність дослідження кримінологічної характеристики корупційної злочинності в Європейському Союзі посилюється з недостатністю теоретичної роз-

робленості, існуванням значної кількості дискусійних теоретичних і практичних питань щодо протидії корупційній злочинності.

Метою цієї статті є з'ясування особливостей кримінологічної характеристики корупційної злочинності в Європейському Союзі, її природи виникнення та запобігання їй.

В умовах сьогодення корупція в Україні стала перешкодою номер один, яка гальмує реформування економіки та політико-правового перетворення на шляху нашої держави до вступу в ЄС та виходу з кризової ситуації. Передусім необхідно звернути увагу на те, що являє собою корупція та корупційна злочинність [1, с. 33]. Узагальнюючи підходи науковців до визначення корупції, можна визначити її як багатоконпонентне негативне явище, яке охоплює не лише соціальні, правові, економічні, а й морально-психологічні чинники.

По суті, корупційна злочинність – це спеціальний вид злочинності. Отже, їй притаманні сутнісні ознаки, які набувають особливого змістовного наповнення. Корупційна злочинність як історично-мінливе, відносно масове, стійке, самодетермінуюче, системно-структурне, соціально негативне явище найбільш очевидно виявляється у корупційних злочинах. Проте корупційна злочинність не ототожнюється з арифметичною сумою корупційних злочинів, оскільки додатково має ознаки, що надають їй особливих властивостей негативного соціального явища. Отже, для з'ясування специфіки корупційної злочинності необхідно уточнити сутнісний зміст її ознак у сучасних умовах [2, с. 55] з метою виявлення та передчасного запобігання цьому негативному явищу.

Отже, почнемо з такої ознаки корупційної злочинності, як історична мінливість, яка виявляється в тому, що в різних соціально-політичних та економічних формаціях існує так звана «своя» особлива корупція. Так, у сучасних демократичних системах політичного життя й управління корупція переходить «в тінь» або частково виявляється та залишається неконтрольованою. На історичну мінливість корупційної злочинності також може вказувати виникнення нових корупційних практик, зокрема призначення на посаду за хабар на певний термін, який заздалегідь обумовлюється з «покупцем» (до цього часу «продаж» посад зазвичай відбувався безстроково); невиконання підлеглими прямих вказівок керівника, якщо це суперечить корупційним інтересам (домінує в правоохоронних органах) [3, с. 292].

У свою чергу, відносна масовість вказує на те, що корупційна злочинність виявляється не в окремих корупційних злочинах, а у множині діянь, чисельність яких постійно змінюється. До того ж корупційна злочинність поширюється в глобальному масштабі й притаманна як бідним, так і багатим державам. Розглядаючи корупційну злочинність як масове явище та застосовуючи закон великих чисел, виявляють тенденції корупційної злочинності, прогнозують її майбутній стан, а отже, завдяки цьому можна планувати адекватні заходи протидії.

Стійкість (сталість) як ознака корупційної злочинності полягає в тому, що не можна очікувати різ-

кої зміни структури чи стану корупційної злочинності через відносно незначні проміжки часу (місяць, квартал, рік).

Крім того, корупційній злочинності притаманна самодетермінація, тобто самовідтворення. Корупція створює умови свого відтворення завдяки тому, що негативно впливає на майбутній соціально-економічний та політичний порядок у державі. При цьому чим триваліший період масштабної корупції, тим більш проблемною буде протидія корупційній злочинності й усунення її наслідків; навіть за умови, що окремі корупційні фактори будуть ліквідовані.

Системно-структурний характер корупційної злочинності передусім виявляється в тому, що їй притаманні властивості системи. Свідченням цього є виникнення корупційних мереж, до складу яких входять групи державних чиновників, що забезпечують відповідні рішення; комерційні та фінансові структури, що реалізують одержувані вигоди, пільги, доходи; силове прикриття з боку представників правоохоронних органів. Причому керівниками корупційних мереж зазвичай є високопоставлені чиновники та політики [4, с. 72]. Діяльність корупційних мереж переважно проявляється у формуванні взаємозалежностей й взаємозв'язків між чиновниками по вертикалі управління та по горизонталі управління, на різних рівнях, між різними відомствами й структурами. Ці взаємозв'язки та взаємозалежності спрямовані на систематичне вчинення корупційних угод для особистого збагачення, розподілу бюджетних засобів на користь структур, що входять у корупційну мережу, підвищення прибутків або одержання конкурентних переваг фінансово-кредитними та комерційними структурами, що входять у корупційну мережу.

Корупційна злочинність як соціальне явище проявляється в тому, що корупція є соціальним інститутом, елементом системи управління, що тісно пов'язаний з іншими соціальними інститутами – політичними, економічними, культурологічними. Корупційна злочинність є соціальною за походженням, суб'єктами, жертвами злочинів, а також результатом взаємодії детермінант, що мають соціальний характер [3, с. 295].

Складність розуміння і визначення феномену корупції певною мірою зумовлено поєднанням мультиполярних політичних, правових, економічних, соціальних і психологічних чинників [2, с. 55], що означає наявність кризових умов її виникнення.

Аналіз міжнародного досвіду боротьби з корупцією свідчить про те, що за сучасних умов прояви корупції стали тими чинниками, що створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливають на всі сторони суспільного життя.

Незважаючи на багатоаспектність природи виникнення та поширення корупційних проявів у кожній окремій державі, до основних факторів, що сприяють їх поширенню, можна віднести, з одного боку, таке, що зростає, зубожіння широких верств населення, погіршення криміногенної ситуації, високі показники нерівності розподілу прибутків, відсутність системи соціального захисту в одних

країнах, а з іншого – нарощування економічного потенціалу та щорічне збільшення фінансових надходжень у вигляді іноземних інвестицій – в інших країнах. Корупція у більшості держав Центральної та Східної Європи, а також у країнах, які виникли на пострадянському просторі, тісно пов'язана з тим, що вони перебувають у стані економічної та суспільної трансформації.

Чинники успішної протидії корупції вже давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою. Це насамперед відкритість влади, прозорість і зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації.

За умов масштабної корупції акцент робиться саме на усуненні причин, а не на боротьбі з конкретними проявами. Так, для правових систем деяких розвинутих країн узагалі не характерно використання в законодавстві терміну «боротьба»: законодавці закладають в нормативно-правовому акті принципи попередження правопорушень, які стосуються певної сфери діяльності.

Однією з головних складових частин формування та реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав, передусім їхніх правоохоронних органів, на регіональному та міжнародному рівнях, участь у заходах боротьби із цим негативним явищем, запроваджених Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, Інтерполом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними інституціями [5, с. 28].

Загальні засади протидії корупції, вироблені міжнародними організаціями, взято за основу в розвинених країнах. Серед найважливіших документів, які підписані, ратифіковані та набули чинності в Україні слід назвати такі, як Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією [6], Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією [7], Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [8].

Як свідчить аналіз, метою Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією є передбачення кожною стороною у своєму внутрішньому законодавстві ефективних засобів правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, з метою надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду [5, с. 28].

Переконання в необхідності здійснювати у невідкладному порядку спільну кримінальну політику, спрямовану на захист суспільства від корупції, включаючи ухвалення відповідних нормативно-правових актів і застосування превентивних заходів; наголошення на тому, що корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність і соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції, економічному розвитку, загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства, що ефективна боротьба з корупцією вимагає розширення, активізації та поліпшення міжнародного співробітництва у кримінальних справах, зумовило

підписання державами – членами Ради Європи Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією.

Цілями Конвенції ООН проти корупції є застосування та посилення заходів, спрямованих на більш ефективне та дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном.

Крім того, найважливішими серед останніх документів Європейського Союзу у сфері боротьби з корупцією є Комюніке Європейської комісії від 28 травня 2003 р. щодо комплексної політики Європейського Союзу з протидії корупції, у якому визначено основні засади боротьби із цим негативним явищем у Євросоюзі та окреслено принципи вдосконалення протидії корупції в нових країнах-членах, країнах-кандидатах і третіх країнах, а також Рамкове рішення Ради Європейського Союзу № 568 від 22 липня 2003 р. «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі», у якому визначається поняття активної та пасивної корупції й установлюються санкції щодо осіб, у тому числі юридичних, за вчинення такого роду злочинів.

Основною метою створеної у травні 1999 року «Групи країн проти корупції» (GRECO), що діє в межах Ради Європи, є оцінка рівня корупції в державах – членах організації, виявлення недоліків у національних механізмах боротьби з корупцією, підтримка проведення необхідних законодавчих та інституційних реформ у цій сфері, здійснення контролю за виконанням угод і правових документів, укладених Радою Європи відповідно до програми дій проти корупції [9, с. 38–39].

Основа державної політики у сфері протидії корупції становлять напрями впливу на передумови корупції: звуження меж державного регулювання, економічних і соціальних процесів; розроблення та запровадження механізму залучення трудових колективів до контролю за додержанням антикорупційного законодавства, здійснення заходів щодо запобігання корупційним діям та до їх громадського обговорення; удосконалення системи оподаткування, зменшення податкового тиску на підприємців та інших фізичних осіб, спрощення порядку стягнення податків, розширення сфери застосування фіксованих платежів; виявлення та заборона будь-яких монопольних проявів, сприяння природній конкуренції тощо. Впродовж останніх років провідні країни світу почали ухвалювати та впроваджувати державні антикорупційні стратегії [10]. Загалом це означає, що країни почали застосовувати системний підхід для створення таких умов і механізмів, які би створили умови, що стримують зростання корупції. Існує лише один спосіб усебічного вирішення цього завдання – ухвалення єдиного документа (загальної антикорупційної стратегії) в кожній окремій країні [9, с. 31].

Згідно з ухваленою міжнародною спільнотою Кримінальною конвенцією «Про боротьбу з корупцією» та ратифікованою Верховною Радою України 16 березня 2005 р. Цивільною конвенцією «Про боротьбу

з корупцією», розробленими Радою Європи 1999 року (м. Страсбург), а також Конвенцією ООН проти корупції (Резолюція від 31 жовтня 2003 р.), убачається за доцільне імплементувати міжнародно-правові норми вказаних документів в українське правове поле з метою його гармонізації з міжнародними правовими стандартами та впровадити світовий досвід у сфері протидії корупції, дотримуючись виваженої політики в цьому питанні.

Як вбачається, в Україні необхідно створити дієву систему протидії корупції. У її основі має бути усвідомлення того, що антикорупційна діяльність досягне успіху лише за умови комплексного підходу, здійснення її державними органами в тісній співпраці з неурядовими організаціями, засобами масової інформації, іншими інституціями громадянського суспільства. Боротьба з корупцією повинна стати загальнонаціональним завданням із чітко визначеними пріоритетами та належною координацією. Реалізація зазначеного наблизить Україну до рівня розвинутих європейських країн та усуне перешкоди для інтегрування нашої держави в європейське співтовариство [9, с. 59].

Крім цього, імплементатії норм Конвенції Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію та Конвенції ООН проти корупції, гармонізації нашого законодавства з міжнародними правовими стандартами та загалом зниженню рівня корупції в Україні могли б сприяти розроблення та ухвалення Антикорупційного кодексу України як базового нормативно-правового акту, у якому доцільно передбачити:

- запровадження правових засад переходу від ідеології боротьби з корупційними проявами до зосередження зусиль щодо запобігання та протидії корупції, усунення чинників, що її породжують;

- визначення правових меж діяльності громадян, юридичних осіб, органів державної влади в сфері боротьби з корупцією;

- встановлення відповідно до міжнародних стандартів чіткого правового визначення корупції (переліком як кримінально караного правопорушення) та суб'єктів корупції, перелік корупційних діянь;

- закріплення поділу корупційних діянь на види за ступенем суспільної небезпеки: кримінальні, адміністративні, дисциплінарні, цивільно-правові;

- встановлення вимог щодо боротьби з корупцією не тільки в державному секторі, а й у сфері приватно-правових відносин;

- визначення головних засад координації діяльності державних органів у сфері боротьби з корупцією та покладення цих функцій на Кабінет Міністрів України;

- визначення правових механізмів усунення наслідків корупційних правопорушень [9, с. 59].

Отже, корупційна злочинність як історично-мінливе, відносно масове, стійке, самодетермінуюче, системно-структурне, соціально негативне явище підриває засади демократичного устрою, довіру до влади, порушує принципи верховенства права, справедливості й рівності перед законом, відповідальності за вчинене діяння, чесної конкуренції; призводить до зростання тіньової економіки та падіння авторитету держави.

Удосконалення законодавчої бази з метою ефективної боротьби з корупцією та організованою злочинністю в країнах ЄС і деяких інших країнах світу стало поштовхом для розроблення комплексу заходів організаційного, правового та інформаційного характеру. Важливу роль у боротьбі з корупцією відіграють національні програми, впроваджені урядами багатьох держав світу. З метою проведення ефективної політики у сфері боротьби з корупцією в більшості держав створені та діють спеціалізовані антикорупційні структури.

Підсумовуючи, варто зауважити, що програма боротьби з корупцією в країнах Європейського Союзу є розвинутою. У межах правової реформи в Україні було б позитивним запозичення переваг програм боротьби з корупцією європейського зразка.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Захарчук О.З. Нормативне закріплення корупційних злочинів за законодавством України та їх класифікація / О.З. Захарчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2015. – № 813. – С. 33-38.
2. Карпенко М.І. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст / М.І. Карпенко, В.В. Пашковський // Юридична наука. – 2013. – № 5. – С. 54–61.
3. Якімова С.В. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст / С.В. Якімова // Науковий вісник ЛДУВС. – 2010. – № 3. – С. 292–301.
4. Сунгуров А.Ю. Гражданские инициативы и предотвращение коррупции / А.Ю. Сунгуров. – СПб. : Норма, 2000. – 224 с.
5. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. – Івано-Франківськ : 2012. – 237 с.
6. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04 листопада 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_102.
7. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_101.
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
9. Відповідальність за корупційні діяння, правові засади відшкодування збитків, завданих внаслідок їх вчинення : навч.-метод. матеріали / [Ю.В. Баскакова, В.М. Гаврилюк, П.В. Качанова, Г.О. Усатий] ; упоряд. О.В. Жур. – К. : НАДУ, 2013. – 108 с.
10. Тінков А.Л. Особливості протидії політичній корупції в країнах ЄС / А.Л. Тінков // Державне управління: теорія та практика. – 2011. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2011_2/txts/Tinkov.pdf.